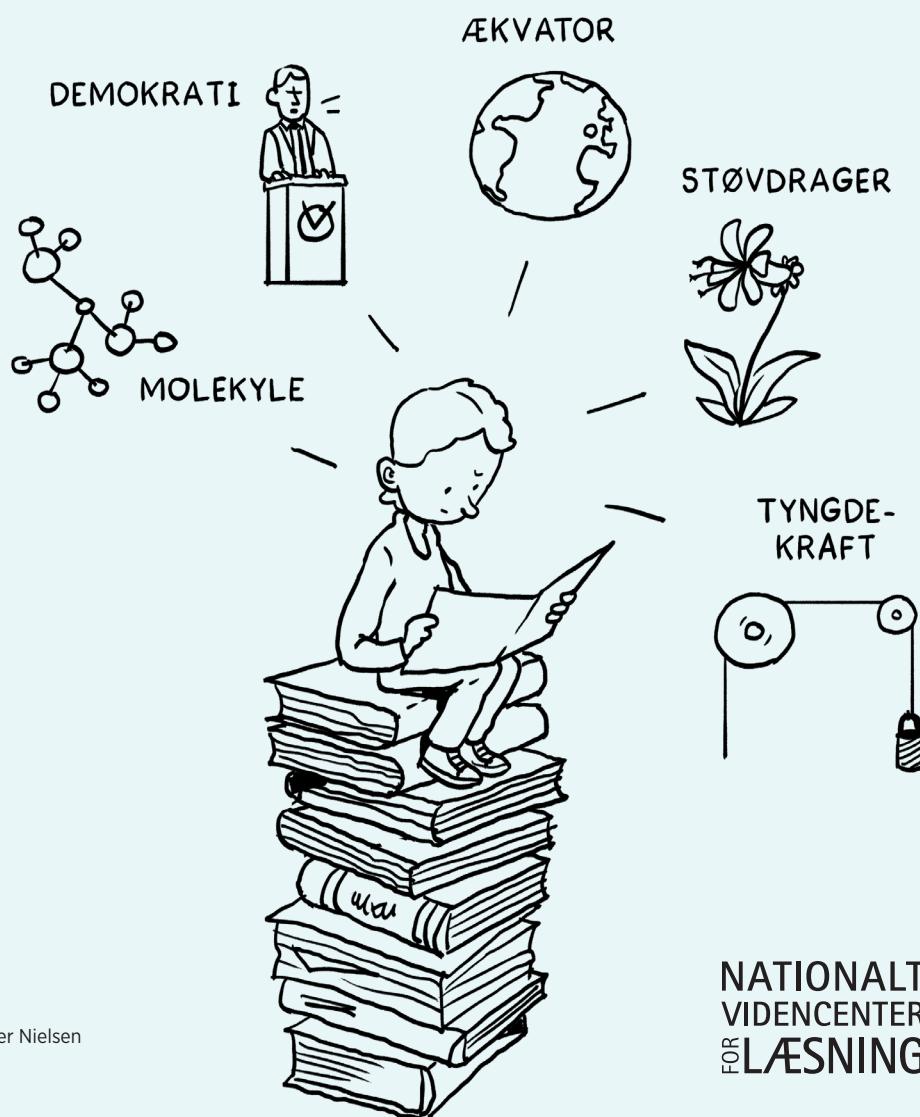

Få forståelsen med

FAG- TEKSTER

VEJLEDNING

Få forståelsen med i fagtekster

Vejledning til forberedelse af fagtekster

Af Dorthe Klint Petersen og
Anne-Mette Veber Nielsen
Nationalt Videncenter for Læsning, 2024

Grafisk tilrettelægning: TimeLine Design

Dette materiale er udviklet som en del af forsknings- og udviklingsprojektet *Få forståelsen med*, der blev gennemført i et samarbejde mellem Høje-Taastrup Kommune, Center for Læseforskning, KU samt Nationalt Videncenter for Læsning. Projektet er finansieret af A.P. Møller og Hustru Chastine Mc-Kinney Møllers Fond til almene Formaal.

Indledning

I indledningen kan du læse om materialets tilblivelse og gode råd til brug af materialet som lærerteam. Se også videoen *Få forståelsen med*, som introducerer til projektet.

I projekt *Få forståelsen med* har vi på 5. og 6. klassetrin på Mølleholmskolen i Høje-Taastrup Kommune afprøvet en fælles struktur for arbejdet med fagtekster og matematiktekster. Hovedformålet har været, at strategier til at fremme elevers ordtilegnelse og læseforståelse bliver et fælles fokus for det samlede lærer- og vejlederteam på mellemtrinnet. Lærerne har i forløbet anvendt samme redskaber i arbejdet med læseforståelse i alle fag.

Vores ønske om en fælles struktur for arbejdet med fagtekster bunder i et ønske om at komme elever med sprogforståelsvanskeligheder i møde. Denne gruppe har særlig gavn af, at aktiviteter og strukturer er genkendelige. Derfor lægger vi op til, at lærerne i et årgangsteam anvender samme skabelon til forberedelse af arbejdet med fagtekster, så aktiviteterne bliver genkendelige for eleverne på tværs af fag. Herudover lægger vi vægt på, at strategier og fremgangsmåder bliver tydeligt modelleret af læreren, så eleverne ikke er i tvivl om, hvad de forventes at gøre. Vi lægger også vægt på, at rammen er aktiviteter, der lægger op til, at eleverne er sprogligt aktive og deltagende.

I projektet har vi brugt danskundervisningen til at introducere og træne eleverne i gennemgående struktureringslogikker som for eksempel CL-strukturer og faste guideroller i gruppearbejder. Resultatet blev undervisningsforløbet *Stop op! Og tag ordet med dig*. Vi vil opfordre til, at eleverne har været igennem dette forløb, inden arbejdet med at indarbejde *Få forståelsen med-strukturen* på tværs af fag går i gang.

Vejledning til *Få forståelsen med* i arbejdet med fagtekster

Inden undervisningen skal du have forberedt arbejdet med en aktuell fagtekst efter en klassisk før, under og efter læsnings-model med forskellige temaer. Forberedelsen tager udgangspunkt i skabelonen "*Forberedelse af fagtekster*" (se. s. 9-10) og denne vejledning.

I skabelonen har vi givet forslag til CL-strukturer, som kan indgå i elevernes arbejde *før læsning*. Formålet med de gennemgående CL-strukturer er dels at øge elevdeltagelsen, og dels at eleverne møder genkendelige arbejdsformer på tværs af fag. Men det er vigtigt at understrege, at der kun er tale om forslag. Hvis I arbejder med andre CL-strukturer i dit team, som eleverne er fortrolige med, så vil det være meget fornuftigt at tage udgangspunkt i dem frem for vores forslag.

Aktiviteterne *før læsning* er inddelt i fire temaer:

Tema 1: Forforståelse

Formålet med dette tema er, at eleverne får genopfrisket, hvad de på forhånd måtte vide om emnet/de delemner, teksten beskæftiger sig med. Og at de får en grundlæggende ide om, hvorfor det er relevant at arbejde med temaet, som teksten beskæftiger sig med, og evt. hvorfor lige præcis denne tekst er valgt/velegnet.

Inddrag elevernes overvejelser om emnet undervejs, og sørg så vidt muligt for at alle elever får sat ord på. Ved du, at eleverne allerede har arbejdet med emnet tidligere, foreslår vi, at du forbereder CL-strukturen **Mødet på midten** eller **Tænk-par-del**, da det dermed er rimeligt at forvente, at alle elever vil have relevant forhåndsviden, de vil kunne dele med deres gruppe.

Er der tale om et nyt emne for eleverne, foreslår vi, at du forbereder en aktivitet, hvor du og eleverne samarbejder om at udfylde et **Fælles mindmap**. Nedenfor forklarer vi de tre CL-strukturer.

Mødet på midten

1. Eleverne har fået stillet et spørgsmål eller en opgave.
2. Hver gruppe har en skabelon i form af et A3-ark, som har et felt til hvert gruppemedlem samt et fælles felt på midten.
3. Alle gruppemedlemmer skriver i deres eget felt så mange svar, som de kan indenfor tidsrammen.
4. Gruppen starter en *Ordet rundt* med, at gruppemedlem 1 forklarer sit første svar.
5. Hele gruppen diskuterer svaret. Hvis gruppen er enige om, at svaret er godt, flyttes svaret til det fælles felt.
6. Gruppemedlem 2 forklarer sit første svar osv. Der fortsættes med *Ordet rundt* til alle svar er diskuteret, eller at den afsatte tid er gået.

Tænk-par-del

1. Eleverne har fået stillet et eller flere spørgsmål/opgaver.
2. Hver elev tænker over svaret/løsningen i et bestemt antal minutter og tager evt. notater.
3. Svaret diskuteres med skulderpartnern.
4. Eleverne deler deres bedste svar med klassen/gruppen.

Fælles mind map

1. Eleverne har fået et eller flere emneord, de skal skrive ind i centrum af deres mind map.
2. Bed eleverne om at skrive nogle stikord ned, som du mener, er centrale for emnet.
3. Eleverne brainstormer derefter i fællesskab over stikord, de mener passer på emnet. Når de er enige, tilføjer de stikordene til deres mindmap.

Tema 2: Fagord

Formålet med dette tema er, at eleverne får arbejdet med betydningen af ord, der enten er centrale for det overordnede emne, teksten beskæftiger sig med, eller som er centrale for at forstå indholdet af væsentlige afsnit. Der kan være tale om ord, eleverne tidligere har arbejdet med, og hvor betydningen derfor skal genopfriskes. Eller der kan være tale om ord, eleverne med stor sandsynlighed har et meget begrænset kendskab til, og som de derfor skal have etableret et indledende kendskab til.

Er der tale om ord, eleverne skal arbejde med for første gang, er det dig, der guider eleverne gennem følgende tre aktiviteter:

- ▶ *Del ordet i morfemer* (hvis der er tale om et ord, der består af flere morfemer)
- ▶ *Forklar ordets betydning*
 - ▶ Der skal være tale om en elevvenlig definition, dvs. en forklaring af ordets betydning, hvor du anvender ord og begreber, som du forventer, at alle elever kender
- ▶ *Brug ordet i en sætning*
 - ▶ Tænk i, om du kan formulere en eller flere rammesætninger, som eleverne efterfølgende kan tage udgangspunkt i

Efter de tre aktiviteter kan eleverne føje de nye ord til en personlig, elektronisk ordbog, som I opretter. Her kan de skrive en kort definition af ordet og tilføje en egnet illustration. Eleverne kan bl.a. slå op i deres ordbøger, når ordene skal repeteres, eller når ordene optræder i nye sammenhænge.

Er der tale om ord, eleverne skal have repeteret, kan de arbejde med ovenstående aktiviteter på egen hånd, hvor du hjælper efter behov. Er der tale om mange ord, foreslår vi, at du forbereder CL-aktiviteten **Huskседler**.

Huskседler

1. På post its skriver eleverne ordene, der skal repeteres.
2. Sedlerne placeres synligt midt på bordet, og gruppemedlemmerne skriver deres initialer på dem, de kan forklare.
3. Sedler med alle initialer lægges i "det-kan-vi"-bunken med det samme.
4. Fra de tilbageværende sedler vælger gruppemedlem 1 en seddel med ord, hun ikke kan forklare.
5. De gruppemedlemmer, der har signeret sedlen, forklarer ordets betydning.
6. Når alle har forstået ordet, skriver de sidste deres initialer på sedlen, og den kan lægges i "det-kan-vi"-bunken.
7. Gruppemedlem 2 vælger en ny seddel, osv. Der fortsættes til alle ord er forklaret.

Tema 3: Formål

Formålet med dette tema er at sikre, at eleverne har fået opstillet et klart og tydeligt formål med at læse teksten, som de løbende kan vurdere deres forståelse op imod.

Når du formulerer læseformålet, kan du tage udgangspunkt i, at eleverne skal kunne færdiggøre udsagn som:

- ▶ *Når vi har læst teksten, skal vi være klar til:*
- ▶ *For at nå i mål med læseformålet skal vi bruge:*

Læseformålet kan have mange former; der kan være tale om spørgsmål, der skal besvares undervejs i læsningen, grafiske modeller der skal udfyldes/færdiggøres, forsøg der skal gennemføres, opsummeringer af de vigtigste budskaber osv. Men uanset formålets karakter skal det være så tydeligt formuleret, at det kan gengives for eleverne på en måde, så de løbende kan konsultere det. Formålet kan bl.a. være gengivet på tavlen, på et ark eleverne får udleveret, i et videoklip, som en grafisk model, der skal udfyldes eller lign.

Tema 4: Vejviser

Det er ikke al information eller alle afsnit i en tekst, der behøver være lige vigtige. Det afhænger af formålet med at læse teksten. Det kan også være, at der er måder at læse teksten på, der er mere hensigtsmæssige end andre. Måske er der illustrationer, det er værd at vende tilbage til undervejs i teksten. Måske er der afsnit, der kan skimmes, mens andre skal nærlæses. Og måske er der film, illustrationer, grafiske modeller det er værd at orientere sig i, inden man læser teksten, fordi de giver en vigtig baggrundsviden. Og måske kan det lette læsningen, hvis eleverne på forhånd ved, hvordan tekst og billeder hænger sammen.

Vi opfordrer til, at du som led i din forberedelse først overvejer, om eleverne kunne have behov for vejledning om, i hvilken rækkefølge teksten skal læses. Og om der er supplerende ressourcer som illustrationer, tabeller, grafiske modeller, videoklip, der understøtter tekstens indhold. Og i givet fald hvornår i deres læsning eleverne kan have størst gavn af dem (før, under, efter læsning).

Dernæst kan du inddele teksten i passende afsnit og planlægge, hvilke aktiviteter der skal foregå i grupperne *under* og evt. *efter* læsning af hvert afsnit. Overvej bl.a.:

- ▶ *Hvor finder eleverne den information, der er afgørende for at kunne opfylde læseformålet?*
- ▶ *Hvordan skal teksten læses:*
- ▶ *Er der afsnit, eleverne skal gøre noget aktivt med, inden de kan gå videre? [STOP OP]*
- ▶ *Er der afsnit, eleverne helt kan springe over? [SPRING OVER]*

Laver du en vejviser for elevernes læsning, er det vigtigt, at den bliver synlig for eleverne: Hvor i teksten skal de stoppe op? Hvilke afsnit kan de evt. springe over? Hvor i teksten finder de den information, der skal bruges til at udfylde modellen? Osv.

Aktiviteterne *under læsning* er inddelt i to temaer:

Tema 1: Dan elevgrupper og/eller elevpar

Inden undervisningen skal du have planlagt, i hvilke grupper eller par eleverne skal arbejde. Ligesom du på forhånd skal have bestemt, hvem der er **tekstguide** og **ordguide** i hver gruppe.

Eleverne er blevet introduceret til de to guideroller i danskundervisningen, og skal nu træne brugen af dem på tværs af fag:

Tekstguide

Før I læser:

- ▶ Læser læseformålet op for gruppen.

Mens I læser:

- ▶ Stopper efter hvert afsnit og spørger gruppen, om I allerede kan finde svar på nogle af spørgsmålene fra læseformålet.
 - ▶ Husk at skrive svarerne ned.

Efter I har læst:

- ▶ Læser læseformålet op igen og sikrer, at gruppen kan svare på spørgsmålene.
 - ▶ Husk at skrive svarene ned.
- 👎 Hvis I ikke kan svare endnu → gå tilbage og læs igen og få evt. hjælp af jeres lærer.
- 👍 Hvis I godt kan svare → tillykke, I er færdige

Ordguide

Mens I læser:

- ▶ Stopper op efter hvert afsnit og spørger gruppen, om der er ord, I ikke forstår.
- ▶ Samarbejd om at forstå ordene. I kan prøve at:
 - ▶ Gætte på hvad ordet betyder ud fra den sammenhæng, det står i (konteksten).
 - ▶ Dele ordet op i morfemer og forstå det bagfra.
 - ▶ Måske kender en fra gruppen ordet og kan forklare det for de andre?
 - ▶ Spørge jeres lærer om hjælp.

HUSK

- ▶ Sæt streg under de ord, I har svært ved.
- ▶ Skriv de ord, der stadig er svære, op på klassens p-plads for svære ord.

Tema 2: Forbered læseaktiviteten

Inden undervisningen skal du ligeledes have taget stilling til, hvordan eleverne skal læse teksterne/de udvalgte tekstafsnit. Skal de eksempelvis læse individuelt, i makkerpar, gruppevis eller? Og skal alle grupper benytte den samme fremgangsmåde?

Du skal også kunne instruere eleverne i, hvordan de i praksis skal markere i teksten undervejs i deres læsning, herunder markering af ukendte ord. Skal de strege, anvende små post its, anvende værktøjer i i-bøger og portaler eller?

Aktiviteterne efter læsning er inddelt i to temaer:

Tema 1: Genbesøg læseformålet

Elevgrupperne bliver færdige med læsningen af teksterne og udfyldelsen af læseformålet på forskellige tidspunkter. Vi opfordrer derfor til, at du på forhånd har bestemt, hvordan vil du samle op på elevernes arbejde med læseformålet, efterhånden som grupperne bliver færdige. Herunder om der fx skal være en fælles opsamling for alle elever. Ligeledes skal du på forhånd have planlagt, hvilken supplerende aktivitet du vil sætte de grupper til, der har overskydende tid.

Tema 2: Besøg p-pladsen for svære ord

Inden du runder undervisningen af, skal du orientere dig i de ord, eleverne evt. har skrevet på klassens p-plads for svære ord som led i deres arbejde med teksten. Her skal du tage stilling til, om der er tale om ord, det er vigtigt, at eleverne tager med sig. Er det tilfældet, bliver opgaven at planlægge, hvornår og hvordan du vil gennemgå ordene med eleverne.

Som en støtte til din forberedelse kan du benytte skabelonen "*Forberedelse af fagtekster*", som du finder på de to næste sider. Skabelonen er skrivbar, så du kan udfylde den digitalt.

AKTIVITETER FØR LÆSNING

Forforståelse:

Kendt emne:

Forbered

Nyt emne:

Hvad har eleverne brug for at vide på forhånd?

Forbered

Fagord:

Hvilke fagord fra teksten / inden for emnet skal gennemgås?

- ▶ Nye fagord
- ▶ Ord som du tænker, eleverne kender

Til elevens ordbog:

En elevvenlig definition

En egnet illustration?

Aktiviteter med ordene

Ved repetition:

Formål:

Når vi har læst teksten, skal vi være klar til:

For at nå i mål med læseformålet skal vi bruge:

Vejviser:

Er der brug for vejledning om, hvordan teksten skal læses?

Inddel teksten i passende afsnit og planlæg aktiviteter

AKTIVITETER UNDER LÆSNING

Dan elevgrupper og/eller elevpar:

- ▶ Hvem er *tekstguide*?
- ▶ Hvem er *ordguide*?

Forbered læseaktiviteten:

Hvordan skal eleverne læse teksten / tekstafsnitene? Skal alle grupper benytte den samme fremgangsmåde?

Hvordan skal eleverne markere i teksten undervejs i deres læsning? Fx markering af ukendte ord?

AKTIVITETER EFTER LÆSNING

Genbesøg læseformålet:

Hvordan vil du samle op på elevernes arbejde med læseformålet?

Hvilken supplerende aktivitet til de grupper, der har overskydende tid?

Besøg P-pladsen for svære ord:

Gennemgå listen med ord fra teksten, som eleverne ikke har kunnet finde frem til betydningen af:

Er der ord, det er vigtigt, at eleverne tager med sig?

- ▶ Hvornår og hvordan vil du gennemgå dem?

Efterord

Få forståelsen med-strukturen er tænkt som en fast ramme for arbejdet med fagtekster og matematiktekster, som både lærere og elever på en årgang efterhånden skal blive fortrolige med. Der er således ikke tale om et undervisningsforløb med en naturlig afslutning. Det er et redskab og en opmærksomhed, der skal være en integreret del af lærerteamets arbejde med at forberede, gennemføre og evaluere undervisningen på tværs af fag.

Det er samtidig vigtigt at understrege, at *Få forståelsen med-strukturen* er tænkt som en ramme, man som underviser og lærerteam justerer og tilpasser, efterhånden som man får erfaring med den. I projektet gjorde vi fx den erfaring, at før-fasen ofte blev meget tidskrævende, da den lægger op til flere elevaktiviteter, og da arbejdet med nye fagord bliver omfattende, hvis teksten rummer mange udfordrende og ukendte ord for eleverne. Det kan få som konsekvens, at der ikke bliver tilstrækkelig tid til elevernes selvstændige arbejde med teksten. Af den grund er det væsentligt at overveje, hvor meget undervisningstid der skal afsættes til før-fasen. Umiddelbart giver det god mening at skrue op for aktiviteterne i før-fasen, når der er tale om et nyt fagligt emne, eller når der er tale om en helt central fagtekst, der rummer viden og begreber, som eleverne har behov for at kunne trække på fremadrettet. Det bliver således et spørgsmål om løbende at vægte kvalitet (hvor grundigt arbejder vi med de enkelte emner/fagtekster) over for kvantitet (hvor mange faglige emner/tekster når vi).

For at understøtte det fortsatte arbejde med *Få forståelsen med-strukturen*, vil vi opfordre til, at man som lærerteam sætter en p-plads for svære ord op for hvert fag i de relevante undervisningslokaler. Ligesom vi vil opfordre til, at lærerteamet laver laminerede classesæt med de tre guideroller, der er let tilgængelige for eleverne. Begge dele for at understøtte, at både I og jeres elever husker at arbejde struktureret og aktivt med teksterne i undervisningen både før, under og efter læsningen.

